

Отримано: 29 січня 2020 року

Прорецензовано: 17 лютого 2020 року

Прийнято до друку: 20 лютого 2020 року

e-mail: staruh_ov@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2020-10(78)-34-37

Оздемір О. В. Вітчизняна жіноча література початку ххї ст. Автофікшн – теоретичні положення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2020. Вип. 10(78). С. 34–37.

УДК: 821.161.2 – 3.09'06

Оздемір Оксана Василівна,
кандидат філологічних наук,
Рівненський державний гуманітарний університет**ВІТЧИЗНЯНА ЖІНОЧА ЛІТЕРАТУРА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.
АВТОФІКШН – ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ**

У статті зосереджено увагу на тому, що однією з найпродуктивніших форм самоідентифікації та репрезентації у вітчизняній жіночій прозі кінця ХХ – початку ХХІ століть стає літературна форма автофікшн, що на новому рівні засвідчила продовження традицій автобіографізму у вітчизняній гінопрозі. Проте сучасна автогінопроза більшою мірою позиціонує свою відкритість читачеві, починаючи вже з рівня «зовнішнього пакту» з реципієнтом.

Та коли говорити про літературознавче осягнення цих конструктів, то слід зауважити факт, що в літературознавстві гінокритичного спрямування відсутня будь-яка концепція їхнього аналізу. Саме цим зумовлюється практика використання в таких цілях «чоловічої» теорії літературознавчого аналізу нарративу, зокрема теорії автобіографічного пакту Ф. Лежена й теорії нарратива Ж. Женетта. І ще однією складністю наратологічного аналізу тексту з точки зору його оповідної організації є не лише новаторський метод дослідження автогінопрози, а й певна новачія у сфері дослідження оповідної організації текстів non-fiction порівняно з текстами fiction.

У зв'язку із цим, дослідження форм еґо-нарративної об'єктивації в автофікшн текстах О. Драчківської, І. Карпи, С. Кононенко, С. Поваляєвої, І. Роздобудько є дуже актуальним.

Ключові слова: жіноча проза, автофікшн, автобіографічний пакт, гінокритика, наратологічний аналіз, non-fiction, fiction.

Oksana V. Ozdemir,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of the Department of Theory and History of World Literature of Rivne State University of the Humanities

**DOMESTIC WOMEN'S LITERATURE AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY.
AUTOFICTION – THEORETICAL PROVISIONS**

The article focuses on the fact that one of the most productive forms of self-identification and representation in domestic women's prose of the late 20th – early 21st centuries is the literary form of autofiction, which attests the continuation of the traditions of autobiography in the domestic gyneprose to the new level. However, modern autogyneprose mostly positions its openness to the reader, starting from the level of the "external pact" with the recipient, who emerges from the book pages through the conclusion of external pacts with the reader at the level of preface, inner interviews, own photo of writers, etc., which are called to witness openness of the author, clearly outline her image, and to some extent to announce her intentions. That is, the active position of dialogue with the recipient can be traced. This position is also indicated by the creation by the writers of the image of the implicit reader by introducing an internal addressee, that is, an internal pact in the form of a dialogue with the reader throughout the story. The active interaction of the narrator with the reader in women's prose of the early 21st century also enables the latter to come closer to understanding of their own image, since the heroine of autofiction becomes for the recipient those Others, in the background of whom their own self-identification takes place.

However, when it comes to the literary comprehension of these constructs, it should be noted that there is no conception of their analysis in the literary criticism of gynecritical orientation. This is the reason for the practice of using for this purpose of the "masculine" theory of literary analysis of narrative, in particular, the theory of autobiographical pact by Philippe Lejeune and the theory of narrative by Gérard Genette. And yet another complexity of narratological analysis of a text from the point of view of its narrative organization is not only an innovative method of autogyneprose research, but also some innovation in the field of the study of the narrative organization of non-fiction texts in comparison with fiction texts (this applies to both domestic and foreign literary studies).

In this regard, the study of the forms of ego-narrative objectification in the autofiction texts by O. Drachkovska, I. Karpa, Ye. Kononenko, S. Povalyayeva and I. Rozdobudko is very relevant.

Key words: women's prose, autofiction, autobiographical pact, gynecriticism, narratological analysis, non-fiction, fiction.

Постановка проблеми. У вітчизняній жіночій літературі початку ХХІ ст., представленій творчістю О. Драчківської, І. Карпи, С. Кононенко, С. Поваляєвої, С. Пиркало, І. Роздобудько та ін. на передній план виходить тема пам'яті, що відображає загострену потребу окремої людини в особистісному самовизначенні, відбиває пошук індивідом свого місця в бутті як форму адаптації до сьогодення, визначення стратегій майбутнього існування та дає можливість читачеві слідом за героєм подивитися на пройдений життєвий шлях, оцінити своє минуле та збагнути власну сутність.

Розробки теми пам'яті в жіночій прозі можуть слугувати моделлю для вивчення першочергового завдання сучасної людини – конструювання самоідентичності.

Найпродуктивнішим засобом такого «озвучення себе», творення дискурсу індивідуальної пам'яті, конструювання та продукування гендерної ідентичності в сучасній вітчизняній жіночій прозі є еґо-нарративна форма або форма автобіографічної оповіді, де «Я»-оповідь співвідноситься з автобіографічним контекстом або ж створює ілюзію автобіографічної рівності автор – герой – оповідач. Форма, що за висловом Ю. Крістевої, дає можливість стати «промовляючим суб'єктом»: «Суб'єкта та значення немає, вони утворюються у дискурсивній діяльності» [15].

Якщо відштовхуватися від тверджень З. Фрейда та Ж. Лакана про те, що специфіка феномена жіночого полягає в тім, що жінка здатна віднайти себе лише в комусь «Іншому», без якого вона виявляється не названою, відсутньою, не здатною сконструювати свою ідентичність, а відповідно, й осягнути себе як жінку та Лаканівське – «жінка не існує» [6, с. 178], то

автобіографічність сучасної жіночої прози дає можливість жінці «здобути себе», тобто самоідентифікуватися за допомогою мови.

Американська філософія та гендерна теоретика Дж. Батлер у своїх відомих працях «Гендерна тривога: Фемінізм та підриг ідентичності», «Тіла, котрі означають: про дискурсивні межі поняття «стать», «Експресивне мовлення: Політики перформатива» та ін., формулює думку про те, що мова – це основа перформативності, котра формує суб'єктивність. Відповідно, жінка, що говорить сама про себе, є перформативним суб'єктом, тобто створеним у рамках перформансу, дискурсу, тексту, висловлювання, заявляння про себе, артикуляції та озвучення себе в полі перетину фактичного та фікціоного [12].

Тут необхідно звернути увагу на той факт, що, на жаль, попри існування в жіночій літературі початку ХХІ століття нарративів автобіографічного характеру, у літературознавстві гінокритичного спрямування відсутня будь-яка концепція їхнього аналізу. Саме цим зумовлюється практика використання в таких цілях «чоловічої» теорії літературознавчого аналізу нарративу, зокрема теорії автобіографічного пакту французького дослідника автобіографії Ф. Лежена [16], [7] та теорії нарративу Ж. Женетта [2]. При цьому висловлюється припущення, що жіночий дискурс та жіночий нарратив, при всій своїй «інакшості», на рівні нарративних схем не відрізняється від чоловічого настільки, щоб до нього не можна було б застосувати концепції Ж. Женетта та Ф. Лежена [13, с. 610–629].

Ведучи мову про методологічні шляхи дослідження, одразу звернемо увагу й на інший бік проблеми. Річ у тім, що позиція наратологічного аналізу тексту з точки зору його оповідної організації становить не лише новаторський метод дослідження автобіографічної жіночої прози (у подальшому ми використовуватимемо і синонім – автогінопроза), а й становить певну новачку у випадку дослідження оповідної організації текстів (це стосується як вітчизняного, так і закордонного літературознавства) non-fiction, що поки перебуває на літературознавчому маргінесі порівняно з текстами fiction.

Зумовлено це значною мірою тим, що наукове осмислення автобіографії, порівняно з іншими об'єктами філологічних досліджень, почалось доволі пізно.

Аналіз останніх досліджень. Критична артикуляція автодокументальних жанрів у західному літературознавстві знаменується початком ХХ ст. з появою монографій Г. Міша та А. Барр, а «справжній» науковий інтерес до цих жанрів (записок, спогадів, щоденників) виник у Європі в кінці 50-х – 60-х років ХХ ст.

У сучасному англomовному літературознавстві в працях М. Блейзінга, Дж. Брюнера, Л. Маркус, М. Шерінгема, У. Шпенгемана та ін. автобіографія розглядається не лише як жанр, а й як соціальний феномен, психологічна діяльність індивіда тощо.

Одним із пріоритетних та перспективних напрямків французького літературознавства останньої третини ХХ сторіччя було теоретичне осмислення проблем, пов'язаних із жанровою специфікою мемуарно-автобіографічної літератури (праці Ж. Бореля, П. Буасдорфа, Ж. Гусдорфа, Ф. Лежена, Ж. Лекарма, Ж. Старобінські та ін.).

Що ж до сучасного вітчизняного літературознавства, то тут маємо висвітлення окремих питань поетики жанру української автобіографічної прози в розвідках О. Галича, К. Волинського, В. Саєнко. Предметом розгляду дослідників стають автобіографічні елементи у творах окремих письменників (Н. Філяніна); автобіографізм як складник літературного твору (Т. Тебешевська-Качак, Н. Манюх); автобіографічність як проблема ідентифікації (С. Маценка); автобіографічний синерген, котрий акумулює основні біографічні відомості стосовно життєдіяльності автора (К. Дуб); авторефлексивність художнього тексту (О. Вертипорох) та ін.

Проте праць, у яких ішлося б про систему критеріїв ідентифікації та розмежування жанрів автобіографічної прози на основі аналізу поетики української літератури ще немає.

Останнім часом з'являються монографії й дисертації українських літературознавців, присвячені проблемі наратології, зокрема О. Веретюк, В. Сірук, О. Капленко.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Однак попри значну активізацію літературознавчого інтересу до проблем автобіографічної літератури, у тому числі й автогінопрози, проблем наратологічного аналізу літератури non-fiction, незважаючи на появу численних досліджень, дискусійними залишаються питання, що стосуються автобіографізму: починаючи від жанрово-видової приналежності автобіографічної літератури й закінчуючи самим визначенням поняття автобіографізм, а також питання шляхів аналізу таких текстів, що актуалізує та розгортає перед науковцями неабияке поле діяльності.

Формулювання цілей статті. У даній розвідці ми спробуємо зосередити увагу на висвітленні основ актуального для сучасного літературознавства (в зв'язку із пошквалюванням процесу появи на початку ХХІ ст. жіночих нарративів автобіографічного характеру) поняття «автофікція».

Одним із завдань буде прослідкувати традицію автобіографізму, як характерну рису вітчизняної жіночої прози ХІХ – ХХ століть та з'ясувати особливості продовження її «пульсування» літературною формою автофікції на поч. ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу. Під впливом постструктуралістських і деконструктивістських ідей, що активно поширювались у 70–80-х р. ХХ ст. (пізній Р. Барт, Ж. Дерріда, Ю. Крістева, Ж. Лакан, М. Фуко), та розуміння неможливості розкриття автобіографічними текстами усієї «правди про себе», відбулося переміщення інтересу з «bio» та «auto» до «graphy», що переорієнтувало традиційні погляди науковців з площини відповідності викладених фактів дійсності, тотожності / нетотожності між автобіографічною нарацією та її референтом у позатекстовій реальності в спектр поля питань, пов'язаних із риторичним оформленням цієї нарації й спричинило виникнення поняття «автофікціоналізація».

Навколо концепції автофікції (autofiction – з гр. autos – «я»; фр. fiction – «вигадка») у зарубіжному літературознавстві (зокрема французькому) дискусії точаться вже майже тридцять років, на відміну від вітчизняних літературознавчих кіл, котрі поки оминали активну розробку проблеми.

Поняття «автофікція» запропоноване в 1977 році С. Дубровським як визначення жанрового статусу свого роману «Fils» («Син»). У наш час термін досить активно застосовується до творів, котрі раніше визначались як автобіографії та автобіографічні романи. Існує три, зафіксовані у Dictionnaire International des Termes Littéraires [14], визначення цієї категорії. У вузькому значенні автофікцію розуміють як «прогнозування самого себе у вигаданому, фікціоному світі, де автор міг

би опинитись, але не знаходився в дійсності» [14]. У широкому сенсі автофікцією стали називати будь-який автобіографічний роман. Та відповідно до визначення самого С. Дубровського, автофікція – «оповідь, характеристики якої відповідають характеристикам автобіографії, котра водночас проголошує свою тотожність із романом, визнаючи, що включає в себе реальні елементи у поєднанні з уявними, вигаданими, поєднує знаки автобіографічного зобов'язання та «чисті» романні стратегії» [14].

Незважаючи на численні суперечки та сумніви стосовно необхідності поняття «autofiction», вважаємо, що воно все ж дозволяє вирішити ряд проблем, пов'язаних із жанровою типологією автобіографічної літератури. Будучи особливим модулем письма, що існує в полі інтерференції мемуарно-автобіографічної та власне романної, фікціональної жанрових систем, термін «автофікція» дає можливість жанрово позиціонувати ті твори автобіографічного характеру, статус котрих раніше був не визначеним, розмитим та нестабільним у рамках мемуарно-автобіографічної літератури.

Тенденція суб'єктивності та автобіографізму, як характерні риси жіночої прози, не є новою для сучасної вітчизняної літератури, оскільки вона плідно розвивалася ще на межі XIX–XX століть у творчості О. Кобилянської, Н. Кобринської, У. Кравченко, Лесі Українки та інших модерних мисткинь того часу, котрі у своїй більшості стояли перед дилемою: «визнати право на власну суб'єктивність та її виявлення у тексті чи покладатися на імперсональність зображуваного людського досвіду, на вигадку і фантазію» [1, с. 26]. Саме автобіографічну особливість письма О. Кобилянської виділяє С. Павличко, аналізуючи творчість авторки крізь призму модерного дискурсу, зауважуючи: «про що б вона не писала (О. Кобилянська – уточнено нами. – О. О.), вона завжди писала про себе» [7, с. 82]. А Т. Гундорова, у свою чергу, припускає, що саме у творчості О. Кобилянської «може, найважливішими естетико-творчими принципами виявились її автобіографічність та відкритість у зображенні жіночої чуттєвості» [1, с. 26].

Елементи автобіографічності «пульсують» і у вітчизняній жіночій прозі зламу XX – XXI століть. Л. Таран із цього приводу зазначає, що «поряд із потужним поверненням жінок у літературу, започаткованим десь у середині 80-х років (XX століття – уточнення наше. – О. О.), спостерігається ще одна цікава тенденція: багато хто з цих жінок рішуче відмовляється від традиційних стереотипів закритості і починає говорити правду про людське «я», про себе, про свою, тобто українську культуру, побачену не крізь призму умоглядної історичної схеми, а крізь призму свого особистого життєвого, навіть інтимного досвіду [9, с. 13] <...> Маю на увазі зокрема щоденникові записи, листування та автокоментарі Ірини Жилени (її «Ното feriens» кількома подачами друкується в часописі «Сучасність» протягом 1998–2004 років). Відчитувану – саме як автобіографічну – прозу видруковує Світлана Йовенко (повісті «Про що мовчить «Книга Йова» та «Юлія»») [9, с. 20]. Продовжує цей ряд дослідниці прізвищами О. Забужко («Інопланетянка»), Т. Зарівної («Дівчинка з черешні»), Н. Зборовської («Українська Реконкіста»), Є. Кононенко («Без мужика»), Н. Матвієнко (вибране листування і нотатки), С. Пиркало («Зелена Маргарита», «Не думай про червоне»), Н. Сняданко («Колекція пристрастей») та ін.

Виявом традиції (адже «жіноча автобіографічна проза виникла разом із жіночою літературою»), – пише дослідниця автобіографічного жанру в російській літературі Н. Л. Пушкарьова [10, с. 170]) є використання автобіографічного конструкту як принципу характеротворення та нарації в жіночій прозі 80–90-х років XX ст. (О. Забужко, Г. Тарасюк, С. Йовенко), – вважає інша українська дослідниця – Т. Качак. Вона слушно зауважує, що «загалом автобіографічні моменти (хоч би і у зображенні своєї епохи та долі жінки в сучасному суспільстві, її проблеми та стиль буття) присутні у прозі кожної письменниці (на рівні введення у твір реальних фактів з власного життя, завуальованих під історію головних героїв і т. п.)» [5, с. 169].

Суб'єктивно-біографічні наративні тенденції (самовиповідання, діалог-споглядання себе та самопізнання, ретроспекція власного минулого тощо) є шляхом розвитку української жіночої прози першого десятиріччя XXI століття. Репрезентантами цього «шляху» є О. Драчківська, І. Карпа, Є. Кононенко, С. Поваляєва, І. Роздобудько та ін.

«Відкритість» читачеві – одна з ключових ознак вітчизняної автоінофікшн (під терміном «автоінофікшн» розуміємо жіночі автофікційні прозові тексти). Практично в усіх автофікційних жіночих текстах маємо «зовнішній контракт» із реципієнтом.

Дотримуючись теорії французького літературознавця Ф. Лежена як методу літературознавчого аналізу художнього еготексту, варто зауважити, що вихідною позицією в теорії «автобіографічного пакту» цього науковця є «ситуація читача», тобто звертається увага на певні настанови та своєрідні контракти читання, у зв'язку з якими специфіку автодокументальної прози визначає контракт з читачем, настанова на оригінальність, котру читачу задає текст. Мається на увазі певна декларація автобіографічного наміру, матеріально зафіксована в жанровому найменуванні, ритуальній преамбулі, вставних поясненнях, а також позатекстовій реальності (усякого роду публіцистичні коментарі своєї автобіографії, інтерв'ю з поясненням свого наміру тощо).

Авторки позиціонуються автобіографічними відомостями про себе в анотаціях до книжок із уміщенням власних фото, що забезпечує можливість їх повної візуалізації.

Матеріально зафіксованою в жанровому найменуванні – «фрагменти «творчої» автобіографії» – є настанова на автобіографічність тексту Є. Кононенко «Без мужика», «зі щоденника заробітчани» – «Нянька-Ненька» О. Драчківської.

Автобіографічність книги І. Карпи «Супермаркет самотності. Перламутрове порно» прочитується в одному з епіграфів до твору: «Який поєнт придумувати героїв, якщо навколо стільки ублюдків? Марла Фріксен» [4, с. 7]. Подвійність натяку на автобіографічність тут простежується ще й у тім, що за ім'ям Марла Фріксен ми бачимо головну героїню також автобіографічного роману Ірини Карпи «Фройд би плакав».

В анотації до своєї книги «Екзгумація Міста» С. Поваляєва, «налагоджуючи» контакт із реципієнтом, ніби перепрошує за недосконалість і, відповідно, оскільки «це моя перша книжка...» [8, с. 2], тим самим натякає на поблажливе ставлення з боку читача, говорячи: «Коли «Екзгумація Міста» готувалася до перевидання у «Фоліо», я подумала: «Нарешті я відредагую весь цей жах!» Нарешті повиправляю всі ляпи <...> повикладаю якісь «наївнощі» <...> Але я раптом відчула, що це нечесно! Чесно – визнати процес свого літературного становлення з усіма його кривляннями, змиритися з тим, що ти – це ти, а людей, які ніколи не помиляються, не існує в природі <...> Отже, «Екзгумація Міста» можна сприймати як історичну правду на тему «як Поваляєва вчилася писати»))))) <...> Утім, майже про все, чого я не люблю і що люблю, ви зможете у цій «передкнизі» прочитати» [8, с. 2]. Окрім цього, авторка епіграфом налаштовує свою читацьку аудиторію на подальшу екзистенційно-

урбаністичну тематику розповіді: «Місто розпружило пальці – хрясь об асфальт головою – випала я з його рук у калюжі та листя – скронею в плазму осінню... вперше сама із собою... Місто – оксамитова мушля. Я – моллюск у тій мушлі» [8, с. 4].

«Я можу про себе писати нескінченно, тому що про себе завжди є що сказати», – зауважує в автобіографії (доданий до «Кулачного» роману «Забавки з плоти та крові» – уточнення наше. – О. О.) Лариса Денисенко [11].

Говорячи про «автобіографічний пакт», Ф. Лежен веде мову не про реальну правдивість та достовірність книг, а про своєрідний «договір» між книгою та читачем, котрий потребує особливих, інших, ніж у випадку художньої літератури чи біографії, «кодів» читання.

Тобто «автобіографічний пакт» – це своєрідний ритуал установлення зв'язку в першу чергу між автобіографом та його потенційним читачем, угода, котру укладає автор, який вирішив створити автобіографічний текст, як із читачем, так і з самим собою. Ця угода зумовлює та регулює взаємини та взаємодію автора і його тексту з читачем (зовнішній пакт), а також взаємодію та взаємини всередині тексту в так званому трикутнику «автор-розповідач-герой» (внутрішній договір). Таким чином, автобіографічний пакт визначає рівновагу між внутрішньотекстовим та позатекстовим просторами по обидва боки обгортки автобіографічної книги. Існує також іще одна угода – контракт читача з епохою, що стала референтним матеріалом для автобіографічного тексту.

На основі автобіографічного пакту Ф. Лежен формулює саме поняття автобіографії як ретроспективної оповіді в прозі, створеної реальною особою про власне існування з акцентом на індивідуальному житті й перш за все на історії формування власної особистості [17].

Ф. Лежен уважає що, з певною мірою умовності будь-який автобіографічний текст можна назвати словом «roman». Суть же цього роману полягає в довірі, у зізнанні, етичному та естетичному виборі – ключові поняття, коли ми маємо справу з автобіографією – продуктом західної цивілізації, у котрому вдало поєдналися (сумістилися) пригадування (анамнезис) та закріплення на письмі пережитого й того, що переживається. Ритуал зізнання базується на довірі – це одна із субстанційних рис автобіографії. У зв'язку із цим, зазначає Ф. Лежен, риторика автобіографії розвивається у двох напрямках: риторика прихованого (невираженого) (*l'inavouable*) й риторика неприхованого, або неприховуваного (*l'ineffable*). Обидва види автобіографічної стратегії залежать від ступеня дистанціювання автора від свого еґо-дискурсу [16].

Наратологічна аналітична система Ж. Женетта багато в чому перегукується з теорією Ф. Лежена. Свою концепцію наративних інстанцій Ж. Женетт викладає в книзі «Фігури» (1966-1972), де ступінь авторського дистанціювання від інформації, що подається, і ступінь достовірності пропонованої читачу інформації має назву наративної модальності. При цьому автор є позатекстовою особою, він виносить за рамки власне літературного тексту. Його іпостась усередині тексту на себе переїмає розповідач. Наративну модальність еґо-тексту Ж. Женетт називає автодієгетичним наративом, де завжди присутні два актанти – «Я» розповідальне і «Я», про яке розповідають.

Варто відзначити також, що Ж. Женетт, як і Ф. Лежен, особливу роль у своїх концепціях відводить читачеві або адресатові тексту, експліцитному (інтранаративному, інтрадискурсивному) або імпліцитному (екстранаративному, екстрадискурсивному). «Поряд завжди хтось є» [3, с. 81], – відзначає Ж. Женетт, говорячи про те, що дискурс завжди орієнтований на досвід читача а автобіографічний – особливо, оскільки це свідомо спроба автора розповісти про себе іншим.

Таким чином, існування жінки стає можливим у рамках жіночого автобіографічного договору, у результаті чого виникають ті «Інші», завдяки яким жінка може усвідомити своє «Я». Тобто засобом вияву авторського «Я» є ті жіночі образи, котрими вона себе позиціонує (оповідач, розповідач, головна героїня), а також система жіночих та чоловічих образів-персонажів.

Висновки. Отже, однією з найпродуктивніших форм самоідентифікації та репрезентації у вітчизняній жіночій прозі кінця ХХ – початку ХХІ століть стає літературна форма автофікшн, що на новому рівні засвідчила продовження традицій автобіографізму у вітчизняній гінопрозі. Проте сучасна автогінопроза більшою мірою позиціонує свою відкритість читачеві, починаючи вже з рівня «зовнішнього пакту» з реципієнтом.

Література

- Гундорова Т. *Femina Melancholica*: Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. К.: Критика, 2002. 272 с.
- Жерар Женетт. *Фігури*: в 2 т. Т. 1. М.: Изд-во им. Сабашниковых, 1998. 944 с. URL: <http://yanko.lib.ru/books/lit/jennet-figuru-1-2-1998-1.pdf>. Загл. с екрана.
- Жерар Женетт. *Фігури*: в 2 т. Т. 2. М.: Изд-во им. Сабашниковых, 1998. 944 с. URL: <http://yanko.lib.ru/books/lit/jennet-figuru-1-2-1998-1.pdf>. Загл. с екрана.
- Карпа І. Супермаркет самотності. Перламутрове порно. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2008. 272 с.
- Качак Т. Б. Художні особливості жіночої прози 80-90-х років ХХ століття: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. Івано-Франківськ, 2006. 217 с.
- Лакан Ж. Ниспровержение субъекта и диалектика желания в бессознательном у Фрейда. *Инстанция буквы, или Судьба раума после Фрейда*. М., 1997. С. 148–183.
- Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: монографія. 2-е вид., перероб. і доп. К.: Либідь, 1999.
- Поваляева С. В. Екзгумація Міста: Новели / [худож.-оформлювач І. В. Осипов]. Харків: Фоліо, 2007. 159 с. – (Графіті).
- Таран Л. Жіноча роль: монографія. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2007. 128 с.
- Цит. за: Качак Т. Б. Художні особливості жіночої прози 80-90-х років ХХ століття: дис.... канд. філол. наук: 10. 01. 01. Івано-Франківськ, 2006. 217 с.
- Цит. за: Улюра Г. Коронована сила жіночої руки. URL: <http://larysa.com.ua/content/view/16/29/>. Назва з екрану.
- Butler Judith. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge, 1990. 172 p.
- Feminisms. An anthology of literary theory and criticism* / ed. by Robyn R. Warhol, Diane Price Herndl. New Brunswick, New Jersey: Rutgers University Press, 1991. 1232 p.
- International des Termes Littéraires. Mode Article AUTOFICTION. URL: <http://www.ditl.info/arttest/art7628.php>. Title from the screen.
- Kristeva J. *La revolution du langage poetique*. Paris: Edition de Seuil. 1974. 646 p.
- Philippe Lejeune. *L'autobiographie en France*. Paris: Edition de Seuil, 1971. 224 p., 290. Philippe Lejeune. *Le pacte autobiographique*. Paris: Edition de Seuil, 1975. 314 p.
- Philippe Lejeune. *Le pacte autobiographique*. Paris: Edition de Seuil, 1975. 314 p.